“ต้นแบบ” ของการค้นคว้า รวบรวมและจัดเก็บเอกสารสำคัญ
ทางประวัติศาสตร์ไทยจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศ

บทนำ

โครงการการวิจัยเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่จากหอจดหมายเหตุต่างประเทศนี้ ถือเป็นงานที่มุ่งสืบสานโครงการหอจดหมายเหตุ กปศ.สกศ.รร.จปร. ในพระราชดำริพลเอกหญิง ศ.เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีหรือก็คือ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” โดยทุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เมื่อปี 2563 เป็นต้นมา และการดำเนินการในรอบ 2-3 ปีที่ผ่านมานั้น การวิจัยของโครงการนี้มีลักษณะเด่นเป็น “ต้นแบบ” (model) ของการค้นคว้า รวบรวมและจัดเก็บเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศกลับมาสู่สังคมไทย

เพราะจากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ รวมทั้งสาขาอื่นๆ ยังคงไม่เคยพบว่า มีงานศึกษาวิจัยใดที่ได้ทำและนำเสนอเนื้อหาที่จัดอยู่ในลักษณะเดียวกันกับโครงการนี้มาก่อน ทั้งในด้านการค้นคว้า รวบรวมและจัดเก็บตัวเอกสารต่างประเทศจากทั่วโลก และด้านการนำเอกสารดังกล่าวออกไปเผยแพร่สู่ผู้คนในวงกว้าง เพื่อการใช้ประโยชน์ในทางต่างๆ เช่น ด้านการเรียนการสอน การแปล การวิจัยในเชิงลึก การเขียนงานสร้างสรรค์การจัดงานสัมมนาทางวิชาการ และการเปิดให้บริการความรู้และเผยแพร่เอกสารแก่นักวิชาการ ผู้สนใจทั่วไป สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลดังกล่าวทางระบบห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ได้อย่างทั่วถึง

ในฐานะ “ต้นแบบ” ของการค้นคว้า รวบรวมและจัดเก็บเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยจากต่างประเทศ การดำเนินการของโครงการวิจัยนี้จึงมีความหมาย ความสำคัญต่อสังคมไทยทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าในการพัฒนาความรู้ที่ดียิ่ง และแน่นอนว่าประโยชน์นี้คงมิใช่เกิดขึ้นเพียงกับผู้คนในวงวิชาการเท่านั้น หากแต่สิ่งที่มีคุณค่านี้ก็คือ แหล่งข้อมูล “ขุมทรัพย์” ทางปัญญาความรู้ที่สำคัญของคนไทยทุกคน

เนื่องจากผลผลิตสำคัญประการหนึ่ง ในการดำเนินการค้นคว้า รวบรวม จัดเก็บและเผยแพร่เอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์จากหอจดหมายเหตุต่างประเทศนั้น ก็คือการสะสมเอกสารทางประวัติศาสตร์ไทยจากทั่วโลก ซึ่งปัจจุบันมีเอกสารใน “คลังข้อมูล” ดิจิทัลใน “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” แห่งนี้มากกว่า 10 ประเทศแล้ว ได้แก่ เกาหลีใต้ จีน ญี่ปุ่น ไต้หวัน เวียดนาม ฝรั่งเศส เยอรมนี รัสเซีย สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย อินเดียและอังกฤษ และมีเอกสารสำคัญที่เป็นข้อมูลชุดใหม่ ข้อมูลเด่นๆ สำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยทั้งสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 สมัยสงครามเย็นที่ต่อเนื่องมาในช่วงต้นของยุคหลังสงครามเย็น จำนวนมากกว่า 2 แสนแผ่น

อย่างไรก็ดี คุณค่าทางประโยชน์และผลกระทบจากการดำเนินการของโครงการวิจัยที่ผ่านมา รวมถึง “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” นั้น คงมิใช่มีเพียงเฉพาะตัวเอกสารจากประเทศต่างๆ จำนวนมากมายและหลากหลายเท่านั้น หากยังมีองค์ความรู้อื่นๆ อีกด้วย อาทิองค์ความรู้ในด้านการค้นคว้าเอกสารของหอจดหมายเหตุแห่งชาติจากประเทศต่างๆ พร้อมด้วยข้อคิด เทคนิคต่างๆ รวมทั้งประสบการณ์จากการค้น อ่านและวิเคราะห์เอกสารเหล่านั้น คือเป็นการสร้างแบบอย่างหรือชุดความรู้ในการค้นคว้าเอกสารจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศในแต่ละแห่ง ในทำนองคล้ายกับการจัดการความรู้ (Knowledge Management, KM)สำหรับการสืบค้นเอกสารจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างสรรค์ในเชิง “นวัตกรรม” อีกด้วย และเป็นความรู้อีกมิติหนึ่งที่มีประโยชน์ต่อผู้คน ผู้สนใจที่จะไปค้นคว้าเอกสารต่างประเทศได้เรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ได้ไม่น้อยเช่นกัน

ดังนั้น สิ่งที่ได้นอกจากตัวเอกสารข้อมูลแล้ว โครงการวิจัยนี้ยังได้สร้างสรรค์สิ่งที่จะส่งต่อให้แก่คนทั่วไปได้เรียนรู้ในเชิงนวัตกรรม จากการค้นคว้าเอกสารเพื่อเป็น model สำหรับผู้สนใจหน้าใหม่ที่มีโอกาสไปค้นคว้า

เอกสารหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ซึ่งมีกระบวนการ ขั้นตอนต่างๆ อย่างเป็นระบบ จากการดำเนินการที่ผ่านมา ซึ่งพอจะสรุปได้กว้างๆ ดังนี้

ขั้นตอนและกระบวนการในการค้นคว้า

การค้นคว้าและเก็บรวบรวมเอกสารจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ไม่ว่าประเทศใหญ่ประเทศเล็กก็ตาม มีหลักกว้างๆ ตามกระบวนการและขั้นตอนต่างๆ จากการดำเนินการที่ผ่านมา สรุปได้เป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ด้วยกัน ได้แก่ ช่วงก่อนไป ช่วงการค้นคว้าเอกสาร และช่วงหลังจากเก็บรวมรวมเอกสารกลับมา ในแต่ละขั้นตอนใหญ่นี้ยังสามารถแบ่งเป็นขั้นตอนย่อยๆ อีกหลายขั้นตอนด้วยกัน และได้ใช้กรณีของสหรัฐอเมริกาเป็นหลัก กล่าวคือ

1. **ก่อนไปค้นคว้าเอกสาร** ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญและควรต้องมีการเตรียมตัวอย่างดีทั้งในด้านความรู้ การกำหนดแผนงาน และการเลือกคณะค้นคว้าที่เหมาะสม จึงจะมีโอกาสบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งใจไว้ โดยเฉพาะการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องหรือการทบทวนวรรณกรรมในหัวเรื่องที่ต้องการจะค้นคว้า ทั้งนี้เพื่อวางเป็นแนวทาง (outline) สำหรับการสืบค้นที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงตามเป้าหมาย ซึ่งอาจคล้ายการทำงานวิจัย มีหัวข้อดังนี้

1.1 **การกำหนดหัวข้อ** ในเรื่องหัวข้อนี้แนะนำว่า ไม่ควรใหญ่หรือครอบคลุมช่วงระยะเวลายาวนานเกินไป เนื่องจากการค้นเอกสารในระดับหอจดหมายเหตุซึ่งมีเอกสารจำนวนมากมาย คณะค้นคว้าไม่สามารถเก็บรวบรวมได้ครบในระยะเวลาสั้นๆ จึงควรเน้นประเด็นเฉพาะให้ชัดเจน เช่น ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ฯลฯ และกำหนดระยะเวลาเป็นช่วงหรือสมัย เช่น สงครามโลกครั้งที่ 2 หรือช่วงปี เช่น 1970s-1980s เป็นต้น

1.2 **ช่วงเวลาของตัวเอกสาร** ตามปกติหอจดหมายเหตุแต่ละแห่งมีการเปิดเผยเอกสารให้บริการแก่ประชาชนต่างกัน แต่โดยทั่วไปการค้นคว้าเอกสารทางประวัติศาสตร์มักจะต้องรอคอยหลังเหตุการณ์ผ่านไปแล้วระยะหนึ่งก่อน เช่น 20 30 50 ปี ดังนั้นถ้าจะกำหนดหัวข้อเพื่อการเก็บรวบรวมเอกสาร จึงควรต้องสัมพันธ์กับความเป็นไปของระยะเวลาที่เอกสารดังกล่าวน่าจะเปิดเผยให้บริการแล้ว เช่น ก่อนหรือสมัยสงครามโลกฯ สมัยสงครามเย็น หรือช่วงต้นของยุคหลังสงครามเย็น (ประมาณ 1990s-ต้น 2000s)

1.3 **ประเทศที่มีความสำคัญในลำดับต้นๆ** โดยทั่วไปแล้วเอกสารทางประวัติศาสตร์ของไทยมีอยู่แทบทุกประเทศที่เข้ามามีความสัมพันธ์กับไทย แต่การค้นคว้าก็ไม่จำเป็นต้องไปทุกประเทศ อาจหาตัวแทนของแต่ละฝ่ายหรือเจาะจงประเทศนั้นๆ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับไทยโดยตรงก็ได้ ตัวอย่างที่เคยทำมาจากโครงการวิจัยในปีแรก (2563) เรื่อง “70 ปี ไทยกับสงครามเกาหลี” ได้กำหนดประเทศและตัวแทน 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ ค่ายคอมมิวนิสต์ (ไปค้นคว้าทางจีนและรัสเซีย) ค่ายโลกเสรี (สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นและออสเตรเลีย) และประเทศสนามรบ (เกาหลีใต้) สำหรับในปีที่ 2 (2564-65) เรื่องเกี่ยวกับ “54 ปี การก่อตั้งสมาคมอาเซียน” ได้ใช้หลักนี้ในการกำหนดประเทศที่เป็นเป้าหมายเช่นกัน และส่วนใหญ่แล้วเป้าหมายของประเทศที่ไปเก็บรวบรวมเอกสารกลับมา ก็คือกลุ่มชาติมหาอำนาจ ทั้งทางสหรัฐอเมริกา ยุโรป จีน ญี่ปุ่นและออสเตรเลีย และกลุ่มเพื่อนบ้านในเอเชียและอาเซียนเป็นหลักสำคัญ อย่างไรก็ดีในอนาคตการดำเนินการในปีถัดๆ ไป มีแนวโน้มที่อาจจะไปเก็บรวบรวมเอกสารจากกลุ่มประเทศอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น ทางภูมิภาคตะวันออกกลาง ลาตินอเมริกา และกลุ่มประเทศเกิดใหม่หลังจากสหภาพโซเวียตและยุโรปตะวันออกล่มสลาย

1.4 **คณะผู้ค้นคว้า/วิจัยเอกสาร** ควรต้องมีการเตรียมตัวหรือเลือกผู้ค้นคว้า ที่มีความเหมาะสมทั้งด้านพื้นความรู้ทางประวัติศาสตร์และภาษา (นอกเหนือจากอังกฤษ เช่น เยอรมนี เวียดนาม ฝรั่งเศส) ที่สำคัญคือ ถ้าเคยไปค้นคว้าแหล่งข้อมูลของประเทศนั้น เช่น หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ก็ยิ่งดี เนื่องจากแต่ละแห่งมีข้อกำหนดรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันพอควร แต่สิ่งที่พอจะช่วยได้คือ ก่อนไปควรต้องศึกษาข้อระเบียบของสถานที่แห่ง

นั้นให้ดีก่อนไป เช่น ต้องขออนุญาตอย่างเป็นทางการจากหน่วยงานก่อนหรือไม่ อย่างไร ปกติแล้วข้อกำหนดนี้สามารถค้นศึกษาได้จาก website ก่อนเดินทางไปค้นคว้า

2. **ช่วงการค้นคว้าเอกสาร** เป็นช่วงเวลาที่จะมีโอกาสได้พบกับข้อมูลใหม่ๆ แต่จะได้หรือไม่ อย่างไร มากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับการเตรียมตัวของผู้ค้นคว้าแต่ละคนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะความรู้ใหม่ๆ ทั้งในระดับกว้างและลึกในหัวข้อนั้นๆ และที่สำคัญคือ ความอดทนและความละเอียดอ่อนในการอ่านและแปลความจากเนื้อในของข้อมูลเอกสารต่างๆ ที่ได้ยืมมาอ่าน และควรเข้าใจว่าเอกสารที่เราไปค้นอ่านนั้นได้ผ่านมือผ่านสายตาของผู้ค้นคนอื่นๆ มาไม่น้อย จึงควรต้องมีความรู้ในเชิงลึกมาเป็นอย่างดี แต่เมื่อไปถึงสถานที่แต่ละแห่งมีข้อแนะนำดังนี้

2.1 **หอจดหมายเหตุแห่งชาติ** เริ่มจากติดต่อเพื่อขออนุญาตเข้าค้นคว้า ซึ่งปกติหลายประเทศ เช่น ทางสหรัฐอเมริกา ยุโรป (ฝรั่งเศสและอังกฤษ) เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น สามารถ walk in ได้ (ใช้หลักฐานเพียง passport และ อายุครบ 18 ปีบริบูรณ์จะได้รับบัตรสำหรับเข้าค้นคว้าเอกสาร 1 ปี ไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ) ในขณะที่บางประเทศจำเป็นต้องนัดหมายล่วงหน้า และ/หรือต้องตรวจสอบรายการบัญชีเอกสารทาง online ก่อนและแจ้งให้ทางนั้นทราบว่าเราต้องการเอกสารชุดใด หมายเลขใด เช่น รัสเซียและเวียดนาม แต่ถ้าจะให้ดี ผู้ค้นคว้าควรต้องศึกษาและเตรียมมาล่วงหน้าก่อนที่จะเดินทางไปค้นคว้าจริง

2.2 **การพบปะกับนักจดหมายเหตุฯ ของสถานที่นั้นๆ** ไม่ว่าผู้ค้นคว้าจะเคยไปหรือไม่ หรือเคยไปหลายครั้งแล้วก็ตาม แต่เมื่อไปถึงแล้วสิ่งแรกสุดที่ต้องทำก็คือ การไปพบปะกับนักจดหมายเหตุฯ และแจ้งให้ทราบจุดมุ่งหมาย หัวข้อ ช่วงสมัยในการค้นเอกสาร ให้ชัดเจนและลงรายละเอียด เพื่อทางนั้นจะได้แนะนำแหล่งเอกสารที่เกี่ยวข้องให้ผู้ค้น ซึ่งปกติการให้บริการนี้แต่ละแห่งไม่คิดค่าบริการ และจะให้คำแนะนำพร้อมแสดงตัวอย่างที่ดีมีประโยชน์มากในการช่วยทำให้เห็นแนวทางในการค้นเอกสารได้อย่างตรงประเด็น อาจใช้เวลา 1-2 ชั่วโมงหรือมากกว่านั้น ขึ้นอยู่กับการซักถามของผู้ค้นคว้า ซึ่งหากมีอะไรสงสัยควรถามให้มาก และสามารถซักถามได้เสมอตลอดช่วงการค้นคว้าที่นั่นหากมีข้อสงสัยใหม่ๆ เกิดขึ้น เนื่องจากตัวอย่างจะช่วยทำให้เข้าใจภาพ และเห็นกระบวนการในการค้นคว้าตามขั้นตอนต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรม เพราะการมีตัวอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอนคำอธิบาย

2.3 **การฝึกค้นคว้าด้วยตนเอง** หลังจากได้รับคำแนะนำตามกระบวนการและขั้นตอนจากนักจดหมายเหตุแล้ว ในระยะแรกถ้าผู้ค้นมาเป็นครั้งแรก ควรฝึกการค้นคว้าด้วยตนเองตามคำแนะนำนั้นก่อน เพราะมีขั้นตอนการสืบค้นจากรายการบัญชี การเขียนใบรายการเอกสารที่ต้องการและการยืมคืนเอกสารอยู่มากพอควร แต่หากมีปัญหาติดขัด ไม่เข้าใจขั้นตอนไหน ก็สามารถกลับมาสอบถามกับนักจดหมายเหตุได้เสมอ (แต่ควรเป็นคนเดิมที่เคยแนะนำเราเป็นครั้งแรก หากเปลี่ยนไปถามคนอื่นเขามักจะให้กลับไปถามคนเดิม ยกเว้นคนเดิมไม่มาในวันนั้น)

2.4 **หลังจากการฝึกค้นคว้าด้วยตนเอง** เมื่อได้ลองฝึกค้นครบตามกระบวนการและขั้นตอนของการยืมคืนเอกสารแล้ว ผู้ค้นคว้าจะเริ่มมองเห็นแหล่งเอกสารข้อมูลอื่นๆ ได้พอควร เนื่องจากในหอจดหมายเหตุแต่ละแห่งมักมีแฟ้มบัญชีรายการเอกสารซึ่งได้แบ่งตามกระทรวงต่างๆ เช่น กระทรวงการต่างประเทศ (RG 59 และ RG 84) ของสหรัฐอเมริกา (NARA) ซึ่งในเอกสารของกระทรวงการต่างประเทศนี้มีการแบ่งเอกสารเป็นภูมิภาค ประเทศและช่วงเวลา เช่น ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากไทยก็มีประเทศเพื่อนบ้านอาเซียน และแบ่งเอกสารตามลำดับของช่วงเวลา เช่น จาก 1946-1955, 1960-1970 เป็นต้น หากผู้ค้นได้อ่านบัญชีรายการของกระทรวงต่างๆ ก็สามารถจะเจาะข้อมูลเชิงลึกที่เราต้องการไปได้เรื่อยๆ เช่น จากช่วงเวลาหนึ่งไปสู่เวลาอีกช่วงหนึ่ง จากประเทศไทยกับสู่ประเทศอาเซียนที่เกี่ยวข้อง หรืออาจข้ามไปสู่เอกสารภูมิภาคอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้เช่นกัน เช่น เอเชียใต้ หรือเอเชียตะวันออก (เกาหลี จีน ญี่ปุ่น) รวมทั้งยุโรป เป็นต้น

2.5 **หลักในการค้นคว้า** โดยทั่วไปควรสืบค้นไล่เลียงไปตามลำดับของเอกสาร เช่น ถ้าเกี่ยวข้องกับไทย ควรเริ่มจากในส่วนของประเทศไทยโดยตรงและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเน้นช่วงเวลาที่ต้องการเป็นหลักก่อน หลังจากนั้นจึงอาจข้ามไปภูมิภาคอื่นๆ ที่อาจมีประเด็นเกี่ยวพันกัน เช่น เอเชียตะวันออก เอเชียใต้ หรือทางยุโรป ทั้งนี้เพื่อเป็นการกำหนดพื้นที่ทางเอกสารให้ครอบคลุมในระดับกว้างเท่าที่จะทำได้ โดยเริ่มการสำรวจจากบัญชีรายการเอกสารก่อน เช่น ถ้าในกรณีของทางสหรัฐอเมริกา คือเริ่มจาก RG แล้วลงในส่วนย่อยของแต่ละ Entry ซึ่งในแต่ละ Entry มีกล่องเอกสาร (Box) เป็นพันเป็นหมื่นกล่อง จึงจำเป็นต้องเลือกเฉพาะกล่องเอกสารที่มีหัวข้อในรายการบัญชีที่เราเห็นว่าน่าจะมีข้อมูลที่ต้องการ จากนั้นจึงเขียนใบต้องการยืมกล่องเอกสารมาอ่าน (ปกติของสหรัฐอเมริกา ถ้ากล่องเอกสารอยู่ใน Entry เดียวกันก็สามารถยืมได้ครั้งละไม่เกิน 20-24 กล่อง)

2.6 **หลักในการอ่าน** เมื่อได้กล่องเอกสารมาก็นำไปในบริเวณห้องอ่านเอกสาร ซึ่งแยกออกจากห้องสืบค้นที่มีรายการบัญชีเอกสารเรียงตามหมวดใหญ่ เช่น RG ของทางสหรัฐอเมริกา ในส่วนนี้มีข้อแนะนำในการอ่านเอกสารที่อยู่ในกล่องต่างๆ นั้นว่า ควรเริ่มจากเลือกอ่านแฟ้มเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยตรงก่อน ตามที่ระบุไว้ในบัญชีรายการเอกสาร หากมีเวลาก็เลือกอ่านแฟ้มเอกสารอื่นๆ ในกล่องนั้นได้เช่นกัน เพราะในบางครั้งผู้เขียนเคยพบว่ามีแฟ้มเอกสารสำคัญที่มิได้ปรากฏอยู่ในรายการบัญชี แต่เมื่ออ่านเนื้อในของเอกสารในแฟ้มอื่นๆ ของกล่องนั้นแล้วกลับพบว่ามีเอกสารสำคัญของไทยอยู่บ่อยๆ เช่น บันทึกของนายเตียง ศิริขันธ์ อยู่ในแฟ้มดินของหน่วย OSS ซึ่งหากเราเลือกอ่านตามบัญชีจะไม่ปรากฏแฟ้มดินนี้ หรือกรณีที่พบรายงานเรื่องคอมมิวนิสต์ในไทย กลับอยู่ในแฟ้มเอกสารในส่วนของลาตินอเมริกา ดังนั้น เมื่อได้กล่องเอกสารมาแล้ว จึงควรอ่านเอกสารในแต่ละแฟ้มผ่านๆ สัก 1 เที่ยวก็ดี เพราะอาจจะช่วยให้เราค้นพบข้อมูลใหม่ที่ไม่เคยคาดมาก่อนก็ได้ เช่น บันทึกของนายเตียง ที่กล่าวมาแล้ว

2.7 **หลักในการเก็บเอกสาร** ควรอ่านเอกสารเป็นกล่องๆ ในหมวดย่อย (Entry) หมวดใหญ่ (RG) ให้จบเป็นชุดๆ และเมื่อได้ข้อมูลแล้ว ก็ควรจัดเก็บตามหมวดหมู่ของต้นแหล่งเอกสารของหอจดหมายเหตุแห่งนั้น เพื่อสามารถนำมาจัดเก็บเข้าระบบและเปิดให้บริการแก่ผู้สนใจ เพราะการอ้างอิงจำเป็นต้องใช้ระบบสากลของแหล่งเอกสารเดิมที่ผู้ค้นนำกลับมาจัดเก็บไว้ใน “คลังข้อมูล” ดิจิทัลของ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ สิรินธร” อย่างไรก็ดี ผู้ค้นคว้าอ่านแบบย้อนกลับไปมาก็ได้ แต่เมื่อนำมาจัดเก็บควรต้องจัดหมวดหมู่ในแบบของแหล่งเดิมเช่นกัน

3. **ช่วงหลังจากเก็บรวมรวบเอกสารข้อมูลกลับมา** ในขั้นตอนนี้มีความสำคัญไม่ต่างจาก 2 ขั้นตอนแรก และควรต้องทำให้ดีเพื่อเป็นประโยชน์ต่อคนอื่น โดยจัดเก็บเป็นระบบและรักษาระบบเดิมของหอจดหมายเหตุแห่งนั้นไว้ และก่อนส่งมอบเอกสารชุดนั้นเพื่อจัดเข้าสู่ระบบต่อไป ควรจัดทำกลุ่มข้อมูลที่ได้กลับมาตามขั้นตอนดังนี้

3.1 **ทำบัญชีเอกสาร** ชื่อเรื่อง พร้อมระบุวันเดือนปีของเอกสาร ตามระบบและเอกสารจากแหล่งเดิม

3.2 **ทำบทคัดย่อ พร้อมคำแปล** (หากมิใช่เอกสารภาษาอังกฤษ) ทั้งในระดับภาพรวมของเอกสารจากช่วงสมัยใด กระทรวงไหนและเอกสารสำคัญในแต่ละชุดตามหมวดหมู่ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้สนใจที่ไม่มีความรู้ในภาษานั้น เช่น เกาหลี จีน ญี่ปุ่น ได้เข้าใจเนื้อหาของเอกสารแต่ละชุดโดยย่อและสามารถเจาะจงเฉพาะหากมีข้อมูลที่ต้องการ

3.3 **คัดเลือกและจัดลำดับความสำคัญของเอกสารข้อมูล** เพื่อแนะนำในโอกาสต่างๆ ต่อไป เช่น การสรุปภาพรวมนำเสนอบนเวทีสัมมนา คัดเลือกสำหรับงานแปล การวิจัยเชิงลึกและการบริการให้ความรู้แก่ผู้สนใจ

3.4 **ควรกำหนดหรือระบุภาพรวมของเอกสารข้อมูลที่ได้กลับมา** โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับหัวข้อที่ได้รับมอบหมายให้ไปค้นคว้า และแบ่งเอกสารข้อมูลกว้างๆ เช่น ข้อมูลทั่วไป ข้อมูลสำคัญ ข้อมูลเด่นๆ หรือข้อมูลใหม่ ซึ่งจะช่วยให้ผู้สนใจทั้งระดับอาจารย์ นักวิชาการ นิสิตนักศึกษาและประชาชนทั่วไปได้มาค้นคว้าและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป ทั้งในด้านการศึกษาวิจัย การเรียนการสอนและงานเขียนสร้างสรรค์ งานสารคดีต่างๆ

3.5 **ส่งมอบเอกสารทั้งหมด** ให้กับผู้เกี่ยวข้องในการจัดเข้าสู่ “คลังข้อมูล” ดิจิทัลของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ เพื่อเพิ่มเติมเข้าสู่ระบบและเผยแพร่ทาง online ต่อไป

สรุปในเชิง “นวัตกรรม” และข้อคิดข้อท้าท้ายจาก “ต้นแบบ”

ในเชิง “นวัตกรรม” จากโครงการวิจัยในรอบ 2-3 ปีที่ผ่านมา ก็คือ การเป็น “ต้นแบบ” ของการค้นคว้า รวบรวมและจัดเก็บเอกสารส าคัญทางประวัติศาสตร์ไทยจากต่างประเทศ ซึ่งตามขั้นตอนและกระบวนการในการค้นคว้าจาก 3 ช่วงใหญ่นั้น จะเห็นได้ว่า กว่าจะได้เอกสารแต่ละฉบับ แต่ละชุด และนำกลับมาจัดเก็บได้ในแต่ละครั้งนั้นเป็นเรื่องไม่ง่ายนัก เพราะนอกจากด้านเงินทุนและใช้เวลามากแล้ว ผู้ค้นคว้ายังต้องใช้ความสามารถอย่างยิ่งทั้งในการสืบค้น อ่าน รวบรวมและนำมาจัดทำอยู่ในระบบใหม่ เพื่อให้คนไทยสะดวกในการใช้ผ่านทาง key words

หากต้องมีการลงทุนทั้งในด้านเงินทุน เวลาและผู้ค้นคว้าจำนวนมากแล้ว คำถามที่ตามมา คือ ทำไมต้องมีการค้นคว้า รวบรวมและจัดเก็บเอกสารสำคัญจากต่างประเทศกลับมาไว้ในไทย คำตอบหนึ่งที่สำคัญก็คือ เนื่องจากการศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ยังคงขาดแคลนเอกสารดังกล่าวอยู่มาก และส่งผลให้ผลงานวิจัยของนักวิชาการ นิสิตนักศึกษา ผู้สนใจ มักขาดโอกาสในการนำเสนอผลงานที่มีความรอบรู้หรือใช้แหล่งข้อมูลอย่างรอบด้าน การลงทุนนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง หากต้องการพัฒนาความรู้ในด้านนี้อย่างจริงจัง

ดังนั้น การริเริ่มนำเอกสารเหล่านี้กลับมา จึงมีนัยสำคัญในหลายมิติ นอกเหนือจากการเติมเต็มให้กับแวดวงวิชาการแล้ว ประชาชนทั่วไปก็ย่อมจะมีโอกาสเข้าถึงและสร้างสรรค์ความรู้ที่มีประโยชน์ต่อสังคมเช่นกัน ซึ่งในท้ายที่สุดจะช่วยทำให้องค์ความรู้ของไทยในมิติต่างๆ มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยอาศัยเอกสารข้อมูลต่างๆ รองรับอย่างมีเหตุมีผล และการลงทุนในเรื่องนี้จึงคุ้มค่ายิ่ง เพราะทุกคนสามารถเข้าถึงและนำไปใช้ได้อย่างกว้างขวาง

เนื่องจากเอกสารต่างประเทศที่ได้กลับมา ไม่ว่าจะอยู่ในระดับใด ข้อมูลทั่วไป ข้อมูลสำคัญ ข้อมูลเด่น ข้อมูลใหม่ ล้วนแต่มีความสำคัญยิ่งในการศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์และศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง เพราะการมีข้อมูลที่หลากหลายย่อมจะช่วยทำให้การสร้างความรู้มีคุณภาพ คือรู้ลึก รู้จริง และเป็นที่ยอมรับกันได้อย่างกว้างขวาง ทั้งยังสามารถนำมาตรวจสอบซึ่งกันและกัน ซึ่งนอกจากจะช่วยให้มีแหล่งข้อมูลจำนวนมากมายหลากหลายที่เป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการแล้ว ยังสามารถน าไปใช้ในการพัฒนาความคิดอ่านได้อย่างดีอีกด้วย เช่น โดยผ่านการเรียนการสอนในระดับต่างๆ ซึ่งจะช่วยพัฒนาให้สังคมไทยไปสู่สังคมแห่งความรู้มากกว่าสังคมแห่งความเชื่อในอนาคต

เพื่อให้การพัฒนาในด้านต่างๆ เป็นไปอย่างทั่วถึงและสะดวกกับผู้สนใจทุกคน ดังนั้น เมื่อได้เอกสารเหล่านี้กลับมา จึงควรต้องมีการจัดระบบใหม่ที่ทันสมัยและสามารถเปิดโอกาสให้นักวิชาการ นิสิตนักศึกษาและประชาชนผู้สนใจสามารถเข้าถึงทั้งทาง online on-site และนำไปใช้ต่อไป ทั้งในด้านการเรียนการสอน การศึกษาวิจัย การเขียนงานสร้างสรรค์ ฯลฯ

ที่สำคัญก็คือ การพัฒนาต่อยอดจาก “คลังข้อมูล” ดิจิทัลแห่งนี้ เพื่อการจัดทำโครงสร้างพื้นฐาน (critical research infrastructure) ในอนาคตต่อไป ซึ่งจะช่วยทำให้การค้นคว้าเอกสารจากต่างประเทศนั้นประหยัดทั้งในด้านเวลาและเงินทุนให้แก่ผู้สนใจได้อย่างมาก เมื่อเทียบกับที่จะต้องเดินทางไปค้นจากต่างประเทศโดยตรง เพราะอย่างน้อยได้มีการรวบรวมเอกสารสำคัญที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับไทยในด้านต่างๆ จากทั่วโลกมาไว้ใน “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” แห่งนี้แล้วอย่างค่อนข้างสมบูรณ์ และสะดวกในการเข้าถึงและการใช้เพียงผ่านทาง key words เช่น Thailand and WW II ก็จะมีเอกสารจำนวนหนึ่งจากทั่วโลกให้ค้นอ่านอย่างจุใจ และโครงการวิจัยนี้ยังต้องการทัพเสริมอีกมาก หากท่านมีจิตช่วยเหลือ พร้อมมีส่วนร่วม ก็สามารถมาเป็นส่วนหนึ่งได้เสมอ เพราะเส้นทางของงานวิจัยนี้ยังคงอยู่อีกยาวไกล ตราบเท่าที่ยังมีเอกสารต่างประเทศให้คนไทยช่วยกันนำเก็บกลับมา